

УДК 331.548-053.5

Підгайна В.М., Видра О.Г.

ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНИХ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

У даній статті розкрито поняття та зміст професійного самовизначення у юнацькому віці, наведені результати дослідження процесу формування професійного самовизначення старшокласників.

Ключові слова: професійне самовизначення, самовизначення особистості, професійний план.

Постановка проблеми. З кожним роком все більш актуальною стає проблема професійного самовизначення учнів юнацького віку. Проблема істотно впливає на соціальний та економічний розвиток держави, на розвиток освіти, на особистісний розвиток і самореалізацію кожного окремого юнака.

Дане питання досить жорстко проявляється у статистичних даних за показниками вступу випускників шкіл до вищих начальних закладів освіти у минулі роки. Наприклад, у 2012 році на зовнішнє незалежне оцінювання зареєструвалися лише біля 350000 випускників з 700000. Вчені називають досить різні причини такого зниження прагнення отримати вищу освіту. Але провівши просте опитування у школах міста та області з учнями під час профорієнтаційної роботи, було з'ясовано, що найчастіше учні оцінюють свої можливості поступити до вищих навчальних закладів освіти як недостатні або просто не визначились з майбутньою професією.

Мета статті дослідити особливості професійного самовизначення сучасних учнів старшої школи і намітити варіанти допомоги юнакам у подоланні кризи ідентичності з боку вчителів. Ідея дослідження полягає у тому, щоб на основі опитування учнів старшої школи з'ясувати основні проблеми їх самовизначення, щоб надалі мати змогу підібрати та реалізувати варіанти допомоги учням у подоланні даної кризи.

Виклад основного матеріалу. Світ професій дуже великий, він включає в себе тисячі різних найцікавіших спеціальностей. У юнацькому віці кожен стоїть перед вибором. Кожен п'ятий розповість про свої помилки та коливання у професійному самовизначенні. Старшокласника приваблюють десятки професій. Різні види праці вимагають від людини різних і часом суперечливих якостей. В одному випадку це здатність знаходити спільну мову з людьми, керувати і підкорятися, в іншому – висока культура рухів, у третьому – гострота спостережень. Звичайно розібратися в такому розмаїтті своїх особистісних якостей та здібностей нелегко.

Зробити соціально і глибоко особистісний вибір у професійному самовизначенні – завдання не з простих і не з легких, адже від того, наскільки правильно вибраний життєвий шлях, залежить суспільна цінність людини, її місце серед інших людей, задоволеність роботою, фізичне і нервово-психічне здоров'я, радість і щастя.

На цьому ґрунті загострюється потреба у вивченні обдарувань учнів, їх інтересів та схильностей, а також дослідження умов, за яких ці інтереси та схильності перетворюються на дієві мотиви професійного самовизначення. Старший школяр знаходиться на порозі вступу в самостійне життя. Перед учнями старшого шкільного віку виникає необхідність самовизначення, вибору свого життєвого шляху, як завдання першорядної життєвої важливості. Вибір професії становиться психологічним центром ситуації розвитку старших школярів, створюючи в них своєрідну внутрішню позицію.

Проблеми формування професійного самовизначення старшокласників пояснюється тим, що саме у старшокласників провідною діяльністю стає навчально-професійна. Вони спрямовують свої зусилля в основному на ті види діяльності, які в подальшому будуть пов'язані з їх майбутньою професійною діяльністю. Тому потрібно сприяти розширенню і поглибленню знань, умінь, пов'язаних з майбутньою професією. Діяльність, спрямована на формування трудових взаємин, у випускників стабілізується, набуває особистісного сенсу, забезпечує розвиток соціальної активності.

Сам процес формування професійного самовизначення старшокласників є багатограним, тривалим, суперечливим, тому дослідженням цієї проблеми займалися багато вчених, зокрема, М.М. Захаров, Є.О. Клімов, І.С. Кон, С.Н. Чистякова, П.О. Шавірі.

Термін професійне самовизначення ґрунтується на психологічному понятті "самовизначення особистості". Самовизначення є однією з провідних якостей людини, що характеризує її соціальну та моральну цінність. Вона визначає основні напрямки професійної поведінки, так звані професійні наміри, що зумовлюються актуальними проблемами, інтересами, ідеалами, переконаннями, та залежить від

значущості для людини набутих знань, вмінь, рівня розвитку свідомості, осмислення власного та суспільного досвіду тощо.

Під професійним самовизначенням у педагогіці розуміють самопізнання та об'єктивну оцінку людиною своїх індивідуальних особливостей, зіставлення своїх професійно-важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для оволодіння конкретною професією. Це процес прийняття особистістю рішення щодо вибору майбутньої трудової діяльності (вибір професії, професійного навчального закладу, місця працевлаштування).

Структурним компонентом професійного самовизначення є наявність професійного плану – обгрунтоване уявлення про обрану сферу трудової діяльності, про способи оволодіння майбутньою професією і перспективи професійного зростання. Професійний план – це складова життєвого плану – уявлення людини про бажаний спосіб життя, тобто про соціальний, професійний, сімейний статус, а також про шляхи і способи його досягнення.

Основні компоненти професійного плану:

- уявлення про роль праці в житті людини (ціннісно-мотиваційний аспект вибору професії);
- далека перспективна професійна мета (мрія), узгоджена з іншими життєвими цілями (сім'я, рівень матеріального добробуту та ін.);
- знання професій і відповідних професійних навчальних закладів;
- знання своїх можливостей для досягнення поставленої мети (реальна самооцінка внутрішніх і зовнішніх факторів вибору професії);
- знання шляхів підготовки до досягнення поставленої мети і шляхів роботи над собою;
- реальна підготовка до досягнення мети і реалізація окремих компонентів професійного плану в ході пробних пошукових дій;
- при потребі – інший варіант професійного плану, новий професійний вибір у випадку невідповідності можливостей і вибраних перспектив [5].

Отже, виходячи з вище сказаного, одним з основних компонентів профорієнтаційної діяльності в школі є формування професійного самовизначення старшокласників, яке в свою чергу складається з таких компонентів: професійні інтереси, потреби, нахили, здібності, ціннісні орієнтації, ідеали, переконання, мотиви та наміри, досвід.

З метою дослідження процесу формування професійного самовизначення старшокласників нами було розроблено анкету, яка складається з 15 питань. Питання в анкеті розміщені за принципом "від простого до складного" та можуть використовуватись як в системі профорієнтаційної роботи, так і самостійно, з врахуванням вікових особливостей учнів.

У них відображені найсуттєвіші компоненти структури професійного самовизначення: професійний інтерес, стійкість професійного нахилу, ціннісні орієнтації, професійні наміри старшокласників та ситуації вибору професії.

Опитуванням було охоплено 50 учнів 10-11 класів ЗНЗ №14 м. Чернігова.

Загалом, 99% старшокласників вважають, що кожна людина повинна працювати, в 1% учнів 10-11 класів не сформоване розуміння значимості праці в житті людини і розвитку суспільства. Не завжди позитивне ставлення до праці в 92% опитаних старшокласників, 62% учнів вважають, що їм властиве творче ставлення до справи.

Більшість учнів розуміють важливість правильного вибору професії в житті людини. У той же час, 18% опитаних відповіли, що вибір професії ніякого впливу на життя людини не робить. Дослідження показали, що підлітки погано інформовані про світ професій і спеціальностей, про медичні протипоказання до тих або інших професій.

У більшості хлопців сформований інтерес до техніки, радіотехніки та будівництва. Дівчат більше цікавить юриспруденція, медицина, педагогіка.

Аналіз результатів дослідження показав, що попередній вибір майбутньої професії учнями характеризується даними, зображеними на рисунку 1.

З наведених даних видно, що тільки 28,5% старшокласників зробили попередній вибір майбутньої професії. Причому серед учнів 11-х класів цей відсоток більший. Це можна пояснити тим, що випускники основної школи до вибору майбутньої професії відносяться більш серйозно.

Більшість учнів 10-11-х класів обирають професії за порадою батьків, друзів, учителів. Тим часом 48% учнів 11-х класів відповіли, що вони обрали для себе майбутню професію самостійно.

У 37% старшокласників вибір професії залежить від батьків. За результатами дослідження, переважна більшість учнів не знають змісту, умов праці і вимог до професій, що обирають як свій майбутній фах.

Висновки. Таким чином, показники свідчать про те, що криза самовизначення учнів старшої школи є досить вираженою. Більшість учнів мають негативне ставлення до праці і до сих пір не визначились з майбутньою професією. Поєднання результатів спостереження з результатами опитування надає підстави вважати, що біля 50% учнів знаходяться у стані зумовленості, тобто беруть на себе певні

зобов'язання, але не долають етап прийняття самостійних рішень, їх вибір професії заздалегідь визначений батьками чи вчителями, але не є результатом самостійних рішень.

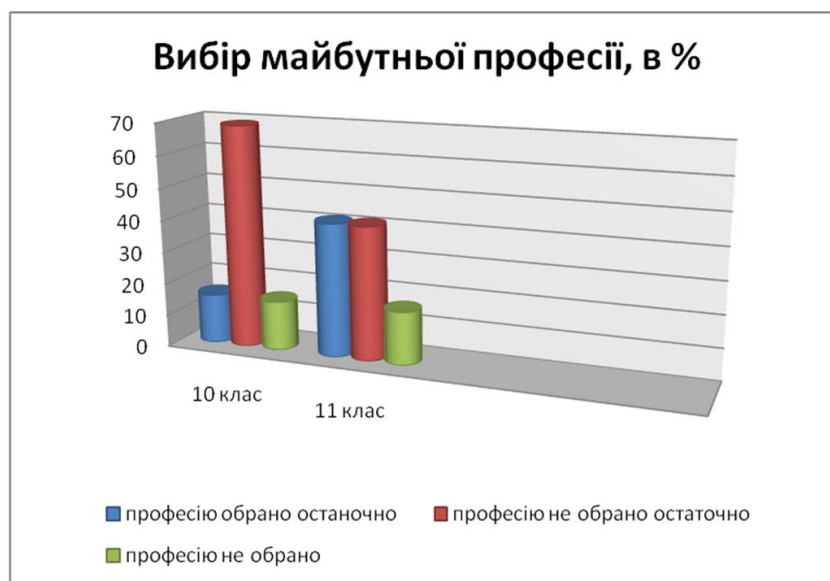

Рис. 1. Порівняльна діаграма розподілу даних про вибір майбутньої професії учнями 10 і 11 класів

Подальшими завданнями даного дослідження є розробка і впровадження методів, форм профорієнтаційної і виховної роботи, які сприятимуть позитивному вирішенню кризи самовизначення юнаків і досягненню ними стану ідентичності.

Використані джерела:

1. Возрастная и педагогическая психология / Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение, 1973. – 212 с.
2. Голомшток А.Е. Выбор профессии и воспитание личности школьников. – М.: Педагогика, 1979. – 158 с.
3. Гриншпун С.С. Теория и практика профессиональной консультации учащихся общеобразовательных школ: Автореф. дисс. ... докт. пед. наук. – М., 1993. – 32 с.
4. Климов Е. А. Как выбирать профессию. Изд. 2-е, доп. и дораб. – М.: Просвещение, 1990. – 159 с.
5. Пилипчук О.Ф. Професійна спрямованість особистості, її сутність і проблема формування в процесі профорієнтаційної роботи. // Оновлення змісту і методів психології освіти та професійної орієнтації: Збірник наукових праць. Наук, записки РДПІ. Випуск №6. – Рівне: РДПІ, 1999. – С 44-50.

Pidgaina V., Vydra A.

PROFESSIONAL IDENTITY PROBLEMS OF SENIOR SCHOOL PUPILS

The concept and the subject matter of professional identity are discussed in the article, the researches results on the process of professional identity of senior school pupils are represented.

Key words: *professional identity, personal identity, professional plan.*

Стаття надійшла до редакції 15.03.13